

Verslag samenwerkende werkgroep Archeologie Gorssel-Eefde-Almen-Lochem over 2023 (Jan Venselaar)

Aan de werkgroep wordt deelgenomen vanuit het Historisch Genootschap Lochem-Laren-Barchem, de Elfmarken en AWN. Ze vormen daarmee ook in de praktijk de archeologische werkgroep van de beide Lochemse historische verenigingen.

Nieuwe actieve deelnemers zijn vanzelfsprekend zeer welkom.

Erfgoedprijs

Dat het enthousiasme van vrijwilligers voor het archeologische erfgoed, en dat al decennia lang, ook gemeente breed gewaardeerd wordt, leidde tot de toekenning van de Erfgoedprijs 2023 voor de gemeente Lochem aan de werkgroep in september. De 4 kernleden van de werkgroep mochten die tijdens de Open Monumenten Dag in ontvangst nemen, met een oorkonde en een leuk pakket streekproducten.

Vlnr: Jan Venselaar, Dirk Jacques, Jan Giesen (voorzitter Erfgoedcommissie), Edwin Rechterschot, Gerard Tiemessen, Alexander de Bert (gemeente Lochem)

De activiteiten in het afgelopen jaar

Waarnemingen bij reconstructie van de Markt in Lochem

Op verzoek van de regioarcheoloog worden regelmatig waarnemingen gedaan bij werkzaamheden waar geen formele archeologische onderzoeken nodig worden geacht, maar waar incidenteel toch vondsten zouden kunnen voorkomen. Bij de reconstructie en herinrichting van de Grote Markt in Lochem is zo in enkele gevallen door leden van de werkgroep aanvullend onderzoek gedaan. Voor de werkzaamheden op de naar verwachting archeologisch interessante delen was een archeologisch onderzoeksbureau ingeschakeld voor begeleidend onderzoek. Toch bleek op meer plekken interessant materiaal aanwezig.

Markthuisje Grote Markt

Aan de Noordwest zijde van de markt werden na het verwijderen van de bestrating fundamenteën zichtbaar. Dat was een verrassing omdat daar al eerder in 2009 deze fundamenteën waren aangetroffen en onderzocht, toen door de werkgroep van Ben de Graaf. Naar zeggen zouden ze toen helemaal verwijderd zijn. Nu is geen opgraving gedaan maar zijn alleen de precieze ligging nogmaals vastgelegd en zijn wat losse vondsten gedaan, ter plekke en op de stort uit het afgevoerde materiaal. Dit is vastgelegd in een rapportje en aan de gemeente doorgegeven.

Er is ook weer geprobeerd op basis van de beschikbare informatie iets te zeggen over de aard en het gebruik van het oorspronkelijke gebouwtje. De gebruikte materialen, kleine kloostermoppen en de ligging aan de markt, lijken volgens Ben de Graaf te wijzen op een eind-14de eeuws markthuisje. Het komt al niet meer voor op de eerste wat gedetailleerde kaarten die van Lochem bekend zijn. Een andere interpretatie kwam van André Reincke die in een artikel uit 2017 in 'Het Land van Lochem' aangaf aan dat het mogelijk om een gebouw voor de waag zou gaan, die hier dan tot midden 18de eeuw gevestigd zou zijn. Maar ook van die periode bestaan geen goede kaarten.

(zie verder <https://www.hglochem.nl/nl/verhaal/fundamenteen-markthuisje-grote-markt>)

Put op de grote markt

In de Zuid Oost hoek nabij de Gudula Kerk werd bij het verwijderen van bestrating en de bovenlaag de contour van een put aangetroffen en werd aan de werkgroep gevraagd 'er eens te kijken'. De contouren van de put zijn opgemeten, hij is gedeeltelijk uitgegraven en de (grotere) scherven/vondsten in de put zijn verzameld, gesorteerd, waar mogelijk gedetermineerd en gefotografeerd. Ook dit is vastgelegd in een rapportje en aan de gemeente doorgegeven.

De put is ovaal van vorm, wellicht door de uitgevoerde graafwerkzaamheden nu en in het verleden, met afmetingen van het zichtbare bovendeel circa 180 x 140 cm. Er zijn in de put en het afgevoerde materiaal een grote hoeveelheid losse vondsten gedaan: veel scherven van aardewerk en porselein, goudse pijpen, glas van flesjes en glazen, kleine metalen voorwerpen en ook oude tandenborstels. Ze vormen een mooie indicatie van het consumptiepatroon en de materiele cultuur van de 'gebruikers' van die put.

Op basis van de locatie heeft de (water)put behoort bij een gebouw dat daar heeft gestaan en is weergegeven op de kadastrakaart uit 1830. Dit gebouw staat bekend als het woonhuis "midden" op de Lochemse markt. Over dit huis is reeds veel geschreven en bekend (zie oa Reincke, Land van Lochem 2017, nr.1. pg. 6-9). De geschiedenis gaat terug tot eind 17de eeuw. Het huis is in 1897 afgebroken. De contouren is/was met tegels aangegeven in de bestrating.

Inventarisatie vondsten in de gemeente Lochem

Een belangrijke activiteit van de werkgroep is het in kaart brengen van alle beschikbare informatie en kennis over archeologische vondsten in de gemeente Lochem. Het doel is deze informatie en kennis over de oude geschiedenis van deze regio en specifiek Lochem goed te documenteren en waar mogelijk die voor iedereen toegankelijk maken. De bedoeling is om daarmee het archeologisch beeld van de gemeente completer en bekender te maken.

Een doel daarbij is de bestaande archeologische waardenkaart van de gemeente aan te vullen bij besluitvorming over zinvol archeologisch onderzoek bij ingrepen in de bodem. Bij onderzoeken voorafgaand aan nieuwe bouwprojecten, wordt deze informatie ook inderdaad regelmatig bij de werkgroep opgevraagd; afgelopen jaar 4 keer.

Met dat doel worden oudere rapporten en documenten bestudeerd wordt in kaart gebracht welke oudere vondsten(en/of herinneringen daarover) die bij musea, depots en particulieren in bezit zijn. Die laatste zijn dan de zo genoemde 'toevalsvondsten' die worden aangetroffen bij werk op het land, in de tuin of met de metaaldetector. Naast beschrijven en registreren wordt, indien zinvol, de vondst verder onderzocht. Zo kan soms een benaming en datering meer precies bepaald worden. Ook eventuele conservering van bijvoorbeeld metalen voorwerpen kan overwogen worden.

Het afgelopen jaar is met name gewerkt om de database voor het deel van de gemeente Lochem dat de voormalige gemeente Gorssel omvat goed op te zetten en in te vullen.

Opvallend dat veel vondsten, als er een vermelding of registratie van wordt gevonden, erg verspreid geraakt blijken te zijn over het land. Collecties in Lochem zijn nauwelijks bekend. Zo blijken vondsten terecht te zijn gekomen in collecties van verzamelaars in Ermelo en Almelo, en museumdepots in Zwolle en Arnhem, waar ze echter nauwelijks terug te vinden zijn.

Publieksvoorlichting

Op basis van de genoemde informatie worden items aangeleverd voor het 'virtueel museum'. Waar zinvol wordt die informatie ook aan andere instanties doorgegeven, zodat zij hun overzichten kunnen aanvullen. Zo is informatie over bronstijdvondsten in de gemeente doorgegeven aan het GIA in Groningen, voor hun database Butler die landelijk al dergelijk vondsten catalogiseert.

Waar zinvol worden vondsten en archeologische informatie gepubliceerd, met name ook in het Virtueel Museum van het Historisch Genootschap. Er wordt meegewerkt aan de heropzet van de digitale database die het genootschap beheert en zo gauw dat mogelijk is wordt de digitale informatie die de werkgroep beheert ook via dat kanaal beschikbaar gemaakt..

Tijdens de Open Monumenten Dagen in September, is in de Gudulakerk een kleine expositie geweest over het werk van de werkgroep. Er zijn enkele interessante vondsten van in archeologie geïnteresseerden getoond, een poster met informatie over ons werk en een poster over de waarnemingen door de werkgroep tijdens de reconstructie van de Julianaweg-Noordwal in 2022.

Dit jaar is er geen activiteit geweest tijdens de Landelijke Archeologiedagen in juni omdat dan juist in die periode weinig mensen van de werkgroep beschikbaar zijn.

Overig archeologisch onderzoek in de gemeente Lochem in 2023

De werkgroep houdt bij waar in de gemeente archeologisch onderzoek wordt gedaan. In 2023 zijn er, uitgaande van de Archis meldingen, op 12 locaties onderzoeken gedaan in het gebied van de voormalige gemeente Gorssel en 13 binnen het gebied van de oude gemeente Lochem.

Daaraan voorafgaand wordt soms aan door het betreffende onderzoeksbureau informatie opgevraagd: in 2023 4 keer. In het merendeel van de gevallen gaat het om kleinere ingrepen, verbouwingen en nieuwbouw in bestaande bebouwing, weg of leiding aanleg, op plekken waar al veel gebouwd is. In het algemeen is dan na een vooronderzoek, met boringen, de conclusie dat de archeologische verwachtingswaarde zeer gering is. Er is dan geen verder onderzoek of begeleiding nodig. Dat laat onverlet dat toevalsvondsten mogelijk zijn, maar dan in een sterk verstoorde context.

De volgende (voor)onderzoeken in 2023 leveren mogelijk wel interessante nieuwe gegevens op:

- In Epse, waar op basis van proefsleuven waarnemingen zijn gedaan uit de bronstijd tot in de middeleeuwen. Dat sluit aan bij wat ook elders in Epse op meerder locaties is aangetroffen. Afhankelijk van de aard van de verdere werkzaamheden kan verder onderzoek gewenst zijn. (Archis 5375917100)
- In Joppe zijn bij archeologisch: begeleiding van een project restanten van watergangen rond en naar het kasteel aangetroffen. (Archis 5427692100)
- In Laren zijn bij een project voor nieuwbouw van woningen bij een vooronderzoek geconstateerd dat de ondergrond nog zodanig ongestoord is dat mogelijk interessante archeologische vondsten mogelijk zijn. Daar zal eventueel nader onderzoek naar worden gedaan. (Archis 5319849100)
- In Lochem loopt de herinrichting van de grote markt, waarbij op voorhand archeologische begeleiding is voorzien. Zoals hiervoor al is aangegeven zijn al diverse interessante waarnemingen gedaan. (Archis 5449554100)
- Ook in Lochem is bij de aanpak van de Reudinkbrug op basis voor vooronderzoek nader archeologisch onderzoek en archeologische begeleiding voorzien. (Archis 5443138100)